

hebben ons daarop verkeken. Waarom? Twee antwoorden. Eén: we hebben de mogelijkheden overschat om überhaupt met collectieve voorzieningen sluitend welzijn te maken. Twee: we zijn al te gemakkelijk uitgegaan van het idee: een mens is een mens is een mens. We hebben onderschat dat er – om een woord van Den Uyl te gebruiken – tweedelingen kunnen ontstaan, bijvoorbeeld doordat bepaalde groepen mensen de nieuwste technologische ontwikkelingen niet kunnen meemaken. Tweedeling dreigt ook te ontstaan door het meer specifieke probleem van de allochtonen." "Samengenomen betekent dit dat een stelsel van zekerheden en voorzieningen daar niet langer op past. Dat stelsel was geënt op de hypothese: we zijn allemaal redelijk gelijkgestemde hollandertjes met allemaal tenminste lagere school en we willen allemaal inspraak; een typisch model uit de jaren zestig. Dat klopt helemaal niet meer. Dat was te optimistisch. En nu ontdekken we dat desintegratie maatschappelijk probleem nummer één aan het worden is. Dat is mijn primaire bekommernis. Want politiek bedrijven is in mijn visie in de eerste plaats streven naar integratie; iedereen weer meenemen."

Maar als ik u eerder in dit gesprek goed heb beluisterd, zult u dat in geen geval doen door het niveau van collectieve uitgaven weer op te krikken. Het mag – simpel gezegd – geen geld kosten.

"Om het maar eens heel cru te zeggen: het zou een misvatting zijn te menen, dat het van de weg vallen van tal van allochtonen en anderen, die

'Ik dacht dat ik progressief was, maar dit kan ik absoluut niet meer volgen.'

als gevolg van de verschuivingen werkloos zijn geworden, kan worden tegengegaan door in één klap alle kortingen op de sociale uitkeringen terug te draaien. Dat lost helemaal niets op. Als minister-president kon Den Uyl destijds nog enigszins terecht en vergenoegd zeggen: 'Kijk eens hoe sociaal ik bezig ben geweest, want ik heb de sociale minima opgetild'. Ik zeg dat niet cynisch want ik was minister bij hem. Maar als ik nu de sociale minima zou optillen, zou ik dat doen met in mijn achterhoofd de zekerheid dat ik daarmee het probleem niet verhelp, misschien veeleer vergroot in de mate waarin het negatieve werkloosheidseffecten teweegbrengt. De balans is dus totaal anders. En een andere situatie vraagt nu eenmaal andere maatregelen."

Verandering, ontwikkeling, het procesmatige; ik begrijp dat deze begrippen een prominente rol

vervullen in uw mens- en maatschappijvisie. Wat me daarom vooral intrigeert is hoe u zèlf veranderd bent.

"Op een aantal uitzonderingen na kijk ik nu anders tegen de zaken aan, dan toen ik bijvoorbeeld minister was in het kabinet-Den Uyl, ja. Maar het gekke is dat juist de uitzonderingen – de dingen die niet zijn veranderd – me het best zijn bijgebleven. Ik herinner me momenten waarop ik toen besepte: verrek, ik dacht dat ik progressief was, maar dit kan ik absoluut niet meer volgen."

Bijvoorbeeld?

"De kwestie van de minimum-jeugdlonen. Vrij kort na het begin van de kabinetsperiode moest ik daarover in de clinch met Boersma en Den Uyl. Ik was verbijsterd. We kregen een oliecrisis, we trokken de gordijnen dicht, er reden op zondag geen auto's. Den Uyl die op de televisie de schaarste-economie afkondigt en vertelt dat het nooit meer wordt zoals het geweest is. En het eerstvolgende wat we deden was het verhogen van de minimum-jeugdlonen. Onbegrijpelijk. Maar het was een uitzondering. In het meeste wat we gezamenlijk deden kon ik me wel vinden."

"Waarom ben ik precies veranderd? Ik ben in de jaren zestig, na mijn studie, het bedrijfsleven ingegaan. Het overwegende cultuurpatroon van die jaren heeft mij, net als talloze anderen, diepgaand beïnvloed. Dat uitte zich bijvoorbeeld in een grenzeloos optimisme inzake de economische groeimogelijkheden. Vier procent? Waarom geen vijf? Op die manier. Ik heb er later dan ook verschrikkelijk aan moeten wennen om met twee procent groei, of nog minder, rekening te moeten houden."

"Veranderd is ook mijn visie op nut en betekenis van collectieve voorzieningen. Daar heeft mijn tijd als fractievoorzitter een belangrijke rol in gespeeld. Op een gegeven moment groeide het inzicht dat de mogelijkheden van die voorzieningen voor de overheid beperkt zijn. Ik ben me rotgeschrokken. Al die *étatisering* bracht namelijk ook nog eens grote risico's met zich mee. Wij dachten dat het extra was. Maar de burgers meenden al spoedig: dat doet de overheid wel, laat maar zitten. CDA-filosofie werd toen: in plaats van collectieve voorzieningen moeten we de maatschappelijke component gaan versterken. Een gedachte waarmee ik me nog steeds in hoge mate verbonden voel. Ik maak me nu wel eens zorgen over jonge, felle lieden die denken: die staat kunnen we wel eventjes terzijde schuiven. Dan zeg ik toch ook weer: 'Ho, ho!' Want ik blijf op zoek naar evenwicht."

"Om kort te gaan: ik voel mezelf wel veranderd. Maar toch: mensen die me kennen zeggen vaak dat die veranderingen wel in mijn gedrag, maar niet in mijn opvattingen te bespeuren zijn. Misschien hebben ze gelijk. Als ik soms nalees wat ik vijftien jaar geleden heb gezegd, dan denk ik wel eens: dat zou ik nu weer zo zeggen." □